

DAMIR BRNETIĆ*

Analiza normativnog uređenja pravnog statusa žrtava i svjedoka u reformiranom kaznenom postupku i otvorenost građana na suradnju s policijom

Sažetak

Od početka 2009. godine na snazi je novi, znatno izmijenjeni Zakon o kaznenom postupku. S obzirom na strukturalne promjene postupka uvodno se naznačuju novine i drukčiji pristup kaznenom postupku koji sve više postaje mehanizam zaštite ljudskih prava i sloboda. Analizira se procesna pozicija žrtve koja je uvedena kao novi sudionik u postupku. Zakon garantira procesna prava žrtve što je vidljivo osobito iz obveza procesnih subjekata da donose neke odluke koje su usmjerene na zaštitu žrtve. Proširena je mogućnost postavljanja imovinsko-pravnog zahtjeva žrtve, te se naglašava razlikovanje žrtve i oštećenika. Svjedoci u kaznenom postupku i dalje imaju značajnu ulogu, osobito je osjetljiv pristup ranjivim ili ugroženim svjedocima. Policija je najčešće prva koja saznaje sumnju da je počinjeno kazneno djelo, pa se posebno analizira postupanje policije prema žrtvama i svjedocima na temelju zakonskog uređenja ali i empirijski utvrđenih saznanja o odnosu policije i građana. Empirijski utvrđeni podaci su rezultat Nacionalnog istraživanja javnog mnijenja o percepciji sigurnosti građana, o postupanju policije, te o suradnji između policije i lokalne zajednice provedenog od svibnja do srpnja 2009. godine na teritoriju cijele Republike Hrvatske.¹

Ključne riječi: kazneni postupak, žrtva, svjedok, policija.

* mr. sc. Damir Brnetić, dipl. iur., policijski savjetnik, predavač Kaznenoga prava na Visokoj policijskoj školi MUP-a RH, Zagreb.

¹ Program Ujedinjenih naroda za razvoj (UNDP), u suradnji s Ministarstvom pravosuđa i Ministarstvom unutarnjih poslova RH provodi projekt Pružanje pomoći u razvijanju sustava podrške svjedocima i žrtvama, u sklopu kojeg je na Policijskoj akademiji održan seminar Prava svjedoka i žrtava – pružanje podrške, za policijske službenike PU zagrebačke. Rad je znatno prošireno uvodno izlaganje održano 22. rujna 2009. pod naslovom Zakonska podloga podrške svjedocima i žrtvama s osvrtom na novi ZKP.

1. UVODNO O NOVINAMA U KAZNENOM POSTUPKU

Dana 1. siječnja 2009. stupio je na snagu novi Zakon o kaznenom postupku.² Zakon predviđa stupnjevito stupanje na snagu. Odmah su stupile na snagu samo odredbe o tajnosti istrage i obnovi postupka, ali za većinu je njegovih odredaba stupanje na snagu odgođeno, pa se ovaj Zakon počeo primjenjivati 1. srpnja 2009. u tzv. USKOK-ovim postupcima, a za sve ostale kaznene predmete početak će se primjenjivati 1. rujna 2011. Nakon donošenja novog ZKP-a iz 2008. postojale su najave da će se mijenjati preko 60 njegovih odredaba, i tako je 30. lipnja 2009., dakle prije stupanja na snagu Zakona u cijelosti, uslijedila novela zakona koja je izmijenila 118 članaka ZKP-a.³ Strukturalna je promjena da se dosadašnja sudska istraga zamjenjuje državnoodvjetničko-policijskom istragom. Potpuna istraga će se provoditi za teža kaznena djela, a za kaznena djela iz nadležnosti općinskih sudova državni će odvjetnici provesti skraćeni postupak, bez provedbe istrage. Očekuje se veća ekonomičnost postupka i kroz to rasterećenost sudova koji bi se više mogli baviti složenijim predmetima. ZKP je donesen radi poboljšanja djelotvornosti kaznenog postupka, poboljšanja zaštite prava okrivljenika i žrtve, osuvremenjivanja ustanova i radnji kaznenog postupka te usklađivanja sa sustavima kaznenog postupka u europskim zemljama tradicionalne demokracije. Usporediv je s europskim kodifikacijama koje su utemeljene na istim polazištima. Položaj glavnih subjekata u postupku sukladan je odredbama Konvencije za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda te praksi Europskog suda za ljudska prava. Pri izradi ZKP-a uzete su u obzir preporuke Vijeća Europe koje se odnose na kazneni postupak. Predmet razmatranja u ovom radu su novine u kaznenom postupku s obzirom na pravni status žrtava i svjedoka u reformiranom kaznenom postupku. Analizira se procesna pozicija žrtve koja je uvedena kao novi sudionik u postupku. Bitna novina je detaljno katalogiziranje prava žrtava, jer su mnoge od njih novost našega procesnog prava. Posebno se analizira postupanje policije prema žrtvama i svjedocima na temelju zakonskog uređenja, ali i empirijski utvrđenih saznanja o odnosu policije i građana koja su rezultat Nacionalnog istraživanja javnog mnijenja o percepciji sigurnosti građana, o postupanju policije, te o suradnji između policije i lokalne zajednice provedenog od svibnja do srpnja 2009. godine na teritoriju cijele Republike Hrvatske.

Osim što je mehanizam primjene materijalnoga kaznenog prava u slučajevima sumnje da je počinjeno kazneno djelo, kazneni postupak postaje pravni mehanizam zaštite ljudskih prava i sloboda. Moderne reforme kaznenih postupaka obuhvaćaju cjelokupnu djelatnost postupanja povodom počinjenoga kaznenog djela. Među najznačajnije karakteristike europskih tranzicijskih procesa ubraja se uvođenje posebnih prava žrtve kaznenog djela te postupovna zaštita ranjivih osoba i ugroženih svjedoka.⁴ Novi pristup žrtvama i svjedocima otvoren je 1985. godine Deklaracijom Ujedinjenih naroda o temeljnim načelima pravde za žrtve kaznenih djela i zloporabe vlasti. Deklaracijom postavljeni standardi zaštite temeljnih prava žrtava služe kao smjernice za oblikovanje sustava zaštite žrtava pred međunarodnim kaznenim sudovima te reforme nacionalnih kaznenopravnih sustava. U petoj glavi ZKP-a uređena su prava žrtve,

² NN 152/08., izmjene i dopune u NN 76/09., stupile na snagu 1. srpnja 2009., u daljem tekstu ZKP.

³ Kaleb, 2009:79.

⁴ Pavišić, 2009:3.

oštećenika i privatnog tužitelja. Time se žrtvi osigurava posebni položaj u postupku bez obzira ostvaruje li imovinskopravni zahtjev ili ne. To je u skladu s praksom Europskog suda koji je na stajalištu da žrtva ima posebna prava jer je kaznenim djelom povrijeđeno neko žrtvino pravo, a ne samo što joj je nanesena šteta. Tijela kaznenog postupka imaju određene dužnosti prema žrtvi. Pravni položaj žrtve diferenciran je prema žrtvinim osobnim svojstvima: je li u pitanju dijete ili mlađi maloljetnik, odnosno je li riječ o žrtvi kaznenog djela protiv spolne slobode i spolnog ćudoređa.⁵ Uređeno je pravo poštovanja žrtvine privatnosti. Ona je traumatizirana kaznenim djelom počinjenim protiv nje. Pokušalo se umanjiti ili izbjeći sekundarnu viktimizaciju tijekom postupka te osigurati žrtvinu sigurnost i spriječiti ugrožavanje drugih prava tijekom kaznenog postupka. Žrtva kaznenog djela u nekim slučajevima će uživati i posrednu zaštitu kao ranjivi ili ugroženi svjedok. Položaj oštećenika i privatnog tužitelja nije pretrpio značajnije izmjene u odnosu na dosadašnji kazneni postupak. Oštećenik ima mogućnost pristupa u kazneni postupak s obzirom na svoj imovinskopravni zahtjev i kao zainteresirani sudionik na tužiteljskoj strani jer želi da počinitelj bude kažnjen. U ispitivanje svjedoka uneseno je više važnijih izmjena i dopuna u odnosu na dosadašnji kazneni postupak. Preciznije je uređena blagodat uskrate iskaza određenih svjedoka. Uveden je parcijalni imunitet svjedoka ako je to u interesu kaznenog postupka. Ovaj imunitet vrlo je važan u postupcima za teška kaznena djela. Diferencirano je uređeno ispitivanje ranjivih svjedoka. Poseban način ispitivanja predviđen je za dijete. Dijete svjedoči samo jednom isključivo pred sudom i to putem audio-video konferencije u prisutnosti stručne osobe. Posebna pravila vrijede za ispitivanje maloljetnika. Posebni način ispitivanja primjenjuje se na žrtvu kaznenog djela protiv spolne slobode i spolnog ćudoređa. Velika je razlika u primjeni svjedočenja ranjivih svjedoka u odnosu na zaštićenog svjedoka. Posebni način pribavljanja svjedočenja ranjivih svjedoka nije prepreka da se takvo svjedočenje uzme kao isključivi dokaz na kojemu se može temeljiti presuda. Ugroženi svjedoci se također ispituju po posebnim postupovnim pravilima. Iskaz ugroženog svjedoka pribavlja se u postupku kao iskaz zaštićenog svjedoka koji ima posebna prava i dužnosti u kaznenom postupku. S obzirom na to da se do iskaza zaštićenog svjedoka dolazi posredno, bez izlaganja kontradiktornosti u postupku, samo i isključivo na takvom iskazu ne može se temeljiti sudska odluka. Žrtva kaznenog djela uvedena je prvi put u jedanaestu glavu ZKP-a o imovinskopravnim zahtjevima. Važna novost je da se imovinskopravni zahtjev može odnositi na zahtjev koji se može podnijeti u parnici. Mogućnost podnošenja imovinskopravnog zahtjeva je tako izjednačena s mogućnošću podizanja građanske tužbe što prema ranijem zakonu nije bio slučaj (čl. 154. st. 1. ZKP-a). Time se ujedno općenito pridonosi poboljšanju položaja žrtve kao oštećenika u postupku.⁶ Odlučivanje o imovinskopravnom zahtjevu je koncepcijski uređeno na polazištima ranijeg zakona (čl. 153. st. 1. ZKP-a).

⁵ Pavišić, 2009:11.

⁶ U skladu s nastojanjima iz preporuka R(85)11 o položaju žrtve u području kaznenog prava, posebno točka 9. alineja 2 i R(87)21 o pomoći žrtvama i prevenciji viktimizacije.

2. PROMIJENJENI PRISTUP KAZNENOM POSTUPKU

Žrtva kaznenog djela dobiva novi zaštićeniji položaj. Prava i dužnosti žrtve nisu više uvjetovane okolnošću ostvaruje li žrtva imovinskopravni zahtjev ili ne. Izričito uvođenje žrtve među sudionike kaznenog postupka je novost u hrvatskom kaznenom postupku i predviđa promjenu položaja žrtve. Posebno značenje ima novi članak 16. ZKP-a kao polazna odredba u uređenju položaja žrtve kaznenog djela. Izražen je načelno drukčiji pristup kaznenom postupku kao mehanizmu uspostave narušenih prava, a ne više uređenju postupka kao izrazu skrbi države da provede pravdu koja je narušena i koja pritom ponajprije skrbi o pravima okrivljenika.⁷ Novost je izdvajanje prava žrtve iz cjeline prava koje osoba ima kao oštećenik. Uz to se nekim žrtvama, primjerice djetetu, maloljetniku, žrtvi seksualnih kaznenih djela, osigurava i posebna zaštita tijekom postupka. Taj članak i odgovarajući drugi članci usklađeni su s Europskom konvencijom o naknadi štete žrtvama kaznenih djela nasilja i s preporukama R(85)11, R(87)21 i R(06)8. Preporuka R(85)11 o položaju žrtve u okviru kaznenog prava i postupka načelno upućuje da se prema žrtvi postupa s razumijevanjem, konstruktivno i zaštitnički. Ako se o kaznenom progonu odlučuje prema načelu oportuniteta, trebalo bi prethodno zahtijevati izjašnjenje žrtve, a uz to da žrtva ima mogućnost pobijanja odluke o obustavi kaznenog progona. Posebno se postavljaju uvjeti za ispitivanje žrtve tijekom istrage i rasprave, zaštite privatnog života i posebne zaštite. Uređuje se informiranje žrtve o njezinim pravima i mogućnostima dobivanja pomoći, o sudjelovanju u svojstvu oštećenika te posebno pravo da bude obaviještena o okončanju istrage. Preporuka R(87)21 se odnosi na pomoć žrtvama i sprječavanje viktimizacije, a opsežna Preporuka (06)8 općenito na pomoć žrtvama kaznenih djela. Vodila se briga i o cjelovitom uređenju prema odredbama Pravila o postupku i dokazima stalnoga Međunarodnog kaznenog suda. ZKP predviđa da žrtve teških kaznenih djela nasilja imaju pravo na naknadu štete iz sredstava državnog proračuna. Država posebnim fondom iz naplaćenih novčanih kazni i oduzete imovinske koristi stečene kaznenim djelom jamči naknadu štete žrtvama teških kaznenih djela nasilja. Radi pravnog uređenja tog novog instituta donesen je Zakon o novčanoj naknadi žrtvama kaznenih djela koji stupa na snagu na dan primanja Republike Hrvatske u Europsku uniju.⁸

3. ŽRTVA KAO NOVI SUDIONIČKI U POSTUPKU

Jedna od osobina kontinentalnih sustava kaznenih postupaka jest da se žrtvi pridaje veća uloga od uloge svjedoka, što odgovara specifičnoj prirodi sudjelovanja žrtve u kaznenom postupku. S druge strane, kazneni postupak tradicionalno više štiti ljudska prava okrivljenika od prava žrtve ili oštećenika kaznenog djela. Sustav pravosuđa ne dopušta žrtvi da sama raspolaže tako bitnim pitanjima kao što su pokretanje i završetak kaznenog postupka, te država zadržava isključivu ovlast nad odabirom prikladnih sredstava za artikuliranje vrijednosti i ostvarivanje kriminalno-političkih ciljeva. Odredbama članaka 43. do 46. ZKP-a prvi put se u hrvatsko pravo uvodi žrtvu među sudionike postupka s posebnim

⁷ Pavišić, 2009:9.

⁸ Zakon o novčanoj naknadi žrtvama kaznenih djela. (NN 80/08.)

pravima.⁹ Uvođenje žrtve među sudionike kaznenog postupka novost je u hrvatskom kaznenom postupku. U određenju pojma žrtve vodilo se računa o međunarodnim izvorima i stranom zakonodavstvu.¹⁰ Žrtva kaznenog djela je osoba koja zbog počinjenja kaznenog djela trpi fizičke i duševne posljedice, imovinsku štetu ili bitnu povredu temeljnih prava i sloboda. Imajući u vidu Deklaraciju Ujedinjenih naroda o temeljnim načelima pravde za žrtve kaznenih djela i zlorabe vlasti iz 1985., posebnu važnost ima Preporuka R(06)8 o pomoći žrtvama kaznenih djela koja je zamijenila raniju Preporuku iz 1987. Prema toj Preporuci svaka država mora osigurati djelotvorno priznanje prava žrtve, osobito s obzirom na njezinu sigurnost, dignitet, privatni i obiteljski život, štiteći je ponajprije od negativnih učinaka kaznenog djela. Preporuka posebno uređuje ulogu javnih služba i pomoći žrtvama.¹¹ ZKP se razmatranim odredbama svrstava među suvremene izvore pravila kaznenog postupka koji žrtvi, neovisno o tome ostvaruje li imovinskopravni zahtjev, osiguravaju posebni položaj, čime slijedi uvodno spomenuti pristup da žrtva ima posebna prava jer je kaznenim djelom povrijeđeno njezino pravo, a ne samo zato što joj je tim djelom nanesena šteta. ZKP uvodi i sasvim određene dužnosti tijela kaznenog postupka u postupanju prema žrtvi (čl. 43.-46., čl. 414. st. 2. i dr.). Očuvano je pravo poštovanja privatnosti žrtve kao osobe koja je već proživjela traumu pretrpljenim kaznenim djelom da bi se spriječila ili barem smanjila sekundarna viktimizacija neprikladnim postupanjem tijekom postupka. Sekundarnom viktimizacijom smatra se nedostatak razumijevanja patnji žrtve zbog čega se žrtva osjeća izoliranom i nesigurnom, gubi vjeru u dobivanje pomoći od zajednice ili profesionalnih organizacija. Uzrokovana je stavovima, ponašanjima, određenim radnjama ili propustima zbog kojih se žrtva osjeća napuštenom od društva kao cjeline. Sekundarna viktimizacija prolongira i povećava traumatizaciju žrtve i stvara osjećaj alijenacije. Reviktimizacija ili ponovna viktimizacija odnosi se na situaciju da je jedna osoba više puta u određenom razdoblju žrtva kaznenog djela.¹² Pravni položaj žrtve diferenciran je i prema nekim njezinim bitnim osobnim svojstvima, pa se posebno štite djeca, maloljetnici i žrtve kaznenog djela protiv spolnog ćudoređa. Posebnu zaštitu zakon predviđa za određene sudionike. U kaznenom postupku posebno se štite maloljetnici, osobe s duševnim smetnjama i drugi sudionici za koje postoje takvi razlozi. Žrtva kaznenog djela mora imati primjereni pravni položaj radi ostvarenja svojih prava u kaznenom postupku o kojima mora biti pravovremeno obaviještena.

⁹ Europski sud je na značaj uređenja i praktične primjene pravila usmjerenih na zaštitu prava žrtve kaznenog djela ukazao u više odluka, upozoravajući da čl. 2., 3., 4. i 8. Europske konvencije kao cjelina nalažu državi obvezu uspostavljanja zaštite prava žrtve inkriminiranjem i uređenjem procesnih pravila koja slijedi izravno iz prvog članka Konvencije.

¹⁰ U našem postupkovnom zakonu sada postoje odredbe usporedive sa čl. 22. Statuta Međunarodnoga kaznenog suda iz 1991. koji predviđa da će: Međunarodni kazneni sud u svojim pravilima o postupku i dokazima osigurati zaštitu žrtava i svjedoka. Takve zaštitne mjere uključivat će, ali neće biti na to ograničene, vođenje postupka *in camera* i zaštitu identiteta žrtve.

¹¹ Važna je i Okvirna odluka Vijeća Europske unije od 15. ožujka 2001. koja je prekretnica u pristupu pravima žrtve u kaznenom postupku.

¹² Brnetić, Kralj, 2009:497.

3.1. Zakonska garancija procesnih prava žrtve

Žrtva i oštećenik imaju u kaznenom postupku prava u skladu sa ZKP-om, pa policija, istražitelji, državno odvjetništvo i sud trebaju s posebnim obzirom postupati prema žrtvi kaznenog djela. Ta su tijela žrtvi obvezna dati zakonom propisane pouke (iz čl. 16. st. 3. i čl. 43.-46. ZKP-a). Moraju skrbiti za interese žrtve prilikom donošenja odluka o poduzimanju kaznenog progona protiv okrivljenika, odnosno pri poduzimanju radnji u kaznenom postupku u kojima žrtva mora osobno sudjelovati. Žrtva koja trpi teža psihofizička oštećenja ili teže posljedice kaznenog djela ima pravo na stručnu pomoć besplatnog savjetnika. Žrtva teškoga kaznenog djela nasilja ima pravo na naknadu štete iz sredstava državnog proračuna koja se prikupljaju iz novčanih kazna i oduzete imovinske koristi stečene kaznenim djelom u posebnom fondu. Državno odvjetništvo i sud obvezni su u svakom stadiju postupka ispitati postoji li mogućnost nagodbe između okrivljenika i oštećenika oko popravljivanja štete uzrokovane kaznenim djelom te ih, uz izričitu privolu oštećenika, uputiti s tim ciljem u savjetovalište za psihosocijalnu pomoć. Izvješće savjetovališta mora se nadležnome državnom tijelu dostaviti u roku od šest mjeseci. Žrtva kaznenog djela ima pravo na djelotvornu psihološku i drugu stručnu pomoć i potporu tijela, organizacije ili ustanove za pomoć žrtvama kaznenih djela, pravo sudjelovati u kaznenom postupku kao oštećenik. Žrtva kaznenog djela za koje je propisana kazna zatvora od pet ili više godina ima pravo na savjetnika na teret proračunskih sredstava prije davanja iskaza u kaznenom postupku te pri podnošenju imovinskopravnog zahtjeva, ako trpi teža psihofizička oštećenja ili teže posljedice kaznenog djela; naknadu materijalne i nematerijalne štete iz državnog fonda što je uređeno posebnim zakonom. Uloga savjetnika pri podnošenju imovinskopravnog zahtjeva sastoji se u pomaganju žrtvi prilikom podnošenja imovinskopravnog zahtjeva. Žrtva ima pravo na savjetnika prije davanja iskaza u kaznenom postupku. ZKP određuje da kazneni postupak započinje potvrđivanjem optužnice, određivanjem rasprave na temelju privatne tužbe ili donošenjem presude o izdavanju kaznenog naloga, iz čega proizlazi da žrtva ima pravo na savjetnika na teret proračunskih sredstava nakon provedbe neke od navedenih procesnih radnji kojima započinje kazneni postupak, a prije iskazivanja. Sud, državno odvjetništvo, istražitelj ili policija obvezni su pri poduzimanju prve radnje u kojoj žrtva sudjeluje obavijestiti žrtvu o pravima na djelotvornu psihološku i drugu stručnu pomoć i potporu tijela, organizacije ili ustanove za pomoć žrtvama kaznenih djela. Moraju poučiti žrtvu da može sudjelovati u kaznenom postupku kao oštećenik, i da dijete ili maloljetnik – kad su žrtve kaznenog djela, imaju dodatna prava, te poučiti žrtvu o pravima koja ima kao oštećenik. Dijete ili maloljetnik žrtva kaznenog djela ima, uz prava navedena za žrtvu i pravo na opunomoćenika na teret proračunskih sredstava, tajnost osobnih podataka i isključenje javnosti. Sud, državni odvjetnik, istražitelj i policija moraju prema djetetu ili mlađem maloljetniku, žrtvi kaznenog djela postupati osobito obzirno imajući na umu dob, ličnost i druge okolnosti kako bi se izbjegle štetne posljedice za odgoj i razvoj djeteta ili mlađeg maloljetnika.¹³ Žrtva kaznenog djela protiv spolne slobode i spolnog ćudoređa ima pravo prije ispitivanja razgovarati sa savjetnikom na teret proračunskih sredstava. U policiji i državnom odvjetništvu mora je ispitati osoba

¹³ Zanimljivo je da se takvo postupanje ne traži od branitelja kada postavlja pitanja svjedoku (žrtvi), što odstupa od modela cjelovite postupovne zaštite ovih osoba.

istog spola. Može zahtijevati da bude ispitana putem audio-video uređaja, ima pravo na tajnost osobnih podataka te zahtijevati isključenje javnosti s rasprave. Pravo na plaćenog savjetnika prije ispitivanja je novo pravo žrtve kaznenog djela protiv spolne slobode i spolnog ćudoređa. Prije prvog ispitivanja sud, državni odvjetnik, istražitelj i policija moraju takvu žrtvu kaznenog djela upozoriti na njezina zakonska prava. Žrtva kaznenog djela protiv spolne slobode i spolnog ćudoređa može uskratiti odgovor na pitanja koja se odnose na strogo osobni život žrtve. To bi značilo da promiskuitetna osoba ili osoba koje se bavi prostitucijom može uskratiti odgovor na ta pitanja, pa i uskratiti odgovor na pitanje u kakvom je privatnom odnosu bila s okrivljenikom. Te su se okolnosti dosada koristile pri utvrđivanju odlučnih činjenica ili prilikom odmjeravanja kazne.¹⁴

3.2. Neke obavijesti procesnih subjekata propisane radi zaštite žrtve

Žrtva ima pravo znati da je nad počiniteljem kaznenog djela čija je žrtva ukinut pritvor, pa je sud o tome mora obavijestiti. O ukidanju pritvora koji je bio određen jer osobite okolnosti upućuju na opasnost da će okrivljenik ponoviti kazneno djelo ili da će dovršiti pokušano kazneno djelo, ili da će počiniti teže kazneno djelo za koje je prema zakonu moguće izreći kaznu zatvora od pet godina ili težu kaznu, kojim prijeti, kad se ista svrha može ostvariti drugom blažom mjerom, sud će putem policije obavijestiti žrtvu kaznenog djela. Preduvjet za to je da je sudu poznata adresa žrtve i da žrtva stvarno i živi na svojoj prijavljenoj adresi ili boravištu. Žrtva, oštećenik i njihov opunomoćenik imaju pravo razgledavanja spisa i predmeta koji se imaju uporabiti kao dokaz, u pravilu, nakon što su žrtva i oštećenik ispitani. Razgledavanje, prepisivanje, preslikavanje i snimanje spisa u kojima je postupanje tajno, dopušteno je samo osobama koje mogu sudjelovati u tom postupku. Podaci o maloljetniku koji sudjeluje u postupku su tajni. Osobni podaci okrivljenika osim imena i prezimena do potvrđivanja optužnice, te osobni podaci žrtve, oštećenika ili svjedoka, osim imena i prezimena, također su tajni. Tijelo i osoba koja je upoznata s tajnim podacima dužna ih je čuvati kao tajnu. U svrhu pripremanja obrane branitelj može tražiti obavijesti od građana, ali ne od žrtve i oštećenika kaznenog djela. Sud može isključiti javnost za cijelu raspravu ili njezin dio radi zaštite djeteta ili maloljetnika, a na zahtjev žrtve kaznenog djela protiv spolne slobode i spolnog ćudoređa tijekom njezina ispitivanja kao svjedoka. Javnost se na raspravi može isključiti radi zaštite osobnog ili obiteljskog života optuženika, žrtve, oštećenika ili drugog sudionika u postupku. Isključenje javnosti ne odnosi se na stranke, žrtvu, oštećenika, njihove zastupnike i branitelja. O odbacivanju prijave te o razlozima za to državni odvjetnik izvijestit će oštećenika u roku od osam dana uz pouku da može sam poduzeti progon.¹⁵ Kad državni odvjetnik, odnosno sud, obavještava oštećenika da može poduzeti ili nastaviti progon, dostavit će mu i naputak koje radnje može poduzeti radi ostvarivanja toga prava, te mu u tu svrhu omogućiti razgledavanje i prepisivanje spisa te presnimavanje snimki. Ako oštećenik

¹⁴ Ovu dokaznu zabranu izvršno problematizira Damaška, 2009:845.-855.

¹⁵ Osim ako je odlučio da ne poduzme progon jer je glavni državni odvjetnik pod uvjetima i na način propisan Zakonom o Uredu za suzbijanje korupcije i organiziranog kriminaliteta, rješanjem odbacio kaznenu prijavu ili odustao od kaznenog progona tijekom kaznenog postupka jer je to razmjerno težini počinjenih kaznenih djela i značenju iskaza te osobe, važno za otkrivanje i dokazivanje kaznenih djela i članova zločinačke organizacije.

umre u tijeku postupka, njegov bračni drug, izvanbračni drug, djeca, roditelji, posvojenici, posvojitelji, braća i sestre mogu u roku od tri mjeseca od njegove smrti izjaviti da postupak nastavlja.

3.3. Odšteta

Pravno područje na kojem žrtva kaznenog djela, odnosno oštećenik ima najviše interesa za poboljšanje svog položaja koji je kompromitiran kaznenim djelom je brza i učinkovita odšteta. Naknada štete nastale počinjenjem kaznenog djela ima dvostruki karakter: s jedne strane riječ je o obvezi počinitelja kaznenog djela, a s druge strane ujedno i o pravu žrtve. Propisi kaznenog prava u širem smislu pokušavaju olakšati oštećeniku dobivanje naknade štete nastale kaznenim djelom. Većina pravnih sustava kontinentalnog prava oštećeniku omogućuje da kroz neki oblik adhezijuskog postupka ostvari svoj imovinskopravni zahtjev tako da se time ne ugrožavaju temeljna prava i prava obrane okrivljenika. Često se nastoji privoljeti, motivirati okrivljenika da naknadi štetu oštećeniku stavljajući mu u izgled određene pogodnosti. Na brojne takve odredbe nailazimo u Kaznenom zakonu. ZKP kao jedno od novih prava žrtve kaznenih djela za koje je propisana kazna zatvora od pet ili više godina, navodi i pravo na naknadu materijalne i nematerijalne štete iz državnog proračuna. Treba naglasiti da je navedena odredba ZKP-a vrlo široko postavljena i u pitanju opsega primjene zakona s obzirom na vrstu kaznenih djela jer su predviđena sva kaznena djela za koje je propisana kazna zatvora od pet ili više godina, i s obzirom na vrstu štete koja se naknađuje jer je uključena i nematerijalna šteta. Žrtva koja nije obaviještena o pravu da u postupku može sudjelovati kao oštećenik ima pravo prijaviti se policiji ili državnom odvjetništvu kao oštećenik do podizanja optužnice, kasnije, do završetka rasprave, sudu. U skladu s posebnim propisima, žrtva kaznenog djela za koje je propisana kazna zatvora od pet ili više godina ima pravo na savjetnika na teret proračunskih sredstava prije davanja iskaza u kaznenom postupku te pri podnošenju imovinskopravnog zahtjeva, ako trpi teža psihofizička oštećenja ili teže posljedice kaznenog djela i naknadu materijalne i nematerijalne štete iz državnog fonda pod uvjetima i na način uređen posebnim zakonom. Ako je žrtva prethodno ostvarila imovinskopravni zahtjev, uzet će se u obzir njegova visina, a tako će postupiti i sud ako je žrtva prethodno ostvarila naknadu štete iz državnog fonda.¹⁶ Zakon o novčanoj naknadi žrtvama kaznenih djela uređuje pravo na novčanu naknadu žrtvama nasilnih kaznenih djela počinjenih s namjerom, pretpostavke i postupak za ostvarivanje prava na naknadu, tijela koja donose odluke i sudjeluju u postupku odlučivanja o pravu na naknadu. Naknadu daje Republika Hrvatska na načelima društvene solidarnosti i pravednosti. Pravo na naknadu ima neposredna žrtva i posredna žrtva. Zakon definira neposrednu žrtvu kao osobu koja je pretrpjela teške tjelesne ozljede ili teško narušenje zdravlja kao posljedicu kaznenog djela nasilja. Neposrednom žrtvom smatra se i osoba koja je pretrpjela teške

¹⁶ Europska konvencija o naknadi štete žrtvama kaznenog djela nasilja ustanovljuje obvezu države na čijem je području počinjeno kazneno djelo s posljedicom tjelesne ozljede ili smrti da doprinese naknadi štete i onda ako se kazneni progon ne može provesti. Naknada se daje državljanima zemalja stranaka Konvencije, ali i svim državljanima država Vijeća Europe koji su stalno nastanjeni u državi na čijem je teritoriju kazneno djelo počinjeno. Naknada treba pokriti najmanje gubitak zarade, troškove liječenja ili pokopa u slučaju smrti, odnosno gubitak uzdržavanja.

tjelesne ozljede ili teško narušenje zdravlja: za vrijeme počinjenja namjernoga kaznenog djela nasilja prema drugoj osobi, ako nije sudjelovala u počinjenju toga kaznenog djela, pokušavajući spriječiti počinjenje kaznenog djela, pomažući policiji pri uhićenju počinitelja ili pružajući pomoć drugoj žrtvi kaznenog djela. Kad je kaznenim djelom nasilja prouzročena smrt neposredne žrtve, pravo na naknadu ima posredna žrtva. U posredne žrtve zakon ubraja bračnog druga, izvanbračnog druga, dijete, roditelje, posvojenika, posvojitelja, maćehu, očuha, pastorka neposredne žrtve i osobe s kojom je neposredna žrtva živjela u istospolnoj zajednici. Posredna žrtva je i djed, baka i unuk, ako je jedan od njih neposredna žrtva, u slučaju kad je između njih postojala trajnija zajednica života, a baka i djed su zamjenjivali roditelje.

3.4. Razlikovanje žrtve i oštećenika

ZKP uvodi pojam žrtve kaznenog djela, te u članku 202. stavku 2. točki 10. definira žrtvu kao osobu koja zbog počinjenja kaznenog djela trpi fizičke i duševne posljedice, imovinsku štetu ili bitnu povredu temeljnih prava i sloboda. S druge strane, prema članku 202. stavku 2. točki 11., oštećenik je osim žrtve i druga osoba čije je kakvo osobno ili imovinsko pravo povrijeđeno ili ugroženo kaznenim djelom, a u kaznenom postupku sudjeluje u svojstvu oštećenika. Novi pojam žrtva i od ranije poznati oštećenik nisu isti. Osoba koja je oštećena kaznenim djelom ne mora nužno biti izravna žrtva kaznenog djela. Suprotno, žrtva kaznenog djela je sasvim sigurno oštećena njegovim počinjenjem. Iz takve definicije proizlazi da je oštećenik širi pojam, budući da obuhvaća, pored žrtve, i druge osobe koje u svojstvu oštećenika aktivno sudjeluju u postupku. Žrtva kaznenog djela, kao osoba koja zbog počinjenja kaznenog djela trpi fizičke i duševne posljedice, imovinsku štetu ili bitnu povredu temeljnih prava i sloboda, može, ali ne mora aktivno sudjelovati u kaznenom postupku kao oštećenik. Stoga je žrtve moguće podijeliti u dvije grupe: žrtve koje aktivno sudjeluju u postupku, tj. žrtve-oštećenici, i žrtve koje ne sudjeluju aktivno u postupku, postupovno neaktivne žrtve, žrtve koje nisu oštećenici.¹⁷

4. PROCESNI POLOŽAJ OŠTEĆENIKA

Oštećenik je osim žrtve i druga osoba čije je kakvo osobno ili imovinsko pravo povrijeđeno ili ugroženo kaznenim djelom, a sudjeluje u svojstvu oštećenika u kaznenom postupku. U kaznenom postupku, oštećeniku je zakonom garantirano niz prava. Ima pravo služiti se vlastitim jezikom i kad je potrebno mora dobiti pomoć prevoditelja. Može podnositi prijedlog za ostvarivanje imovinskopravnog zahtjeva te predlagati privremene mjere njegova osiguranja, može imati opunomoćenika. Oštećenik ima pravo upozoriti na sve činjenice i predlagati dokaze važne za utvrđivanje kaznenog djela, pronalaženje počinitelja kaznenog djela i utvrđivanje svog imovinskopravnog zahtjeva. Može prisustvovati dokaznom ročištu i raspravi, sudjelovati u dokaznom postupku te iznijeti završni govor. Ima pravo na raspravi predlagati dokaze, postavljati pitanja okrivljeniku, svjedocima i vještacima te iznositi primjedbe i objašnjenja glede njihovih iskaza, davati izjave, stavljati prijedloge te razgledati spise i predmete koji služe kao dokaz nakon što je ispitan. Oštećeniku je

¹⁷ Tomašević, Pajčić, 2008:839.-840.

dopušteno podnijeti žalbu, prijedlog za progon i privatnu tužbu. Njega treba obavijestiti o odbacivanju kaznene prijave ili odustajanju državnog odvjetnika od kaznenog progona, i on može preuzeti kazneni progon umjesto državnog odvjetnika, zatražiti povrat u prijašnje stanje i biti obaviješten o ishodu kaznenog postupka. Za kaznena djela za koja se progoni po prijedlogu, prijedlog za progon mora se podnijeti državnom odvjetništvu u roku od tri mjeseca od dana ovlaštenikova saznanja za kazneno djelo i počinitelja. Maloljetnik s navršenih šesnaest godina života može i sam podnijeti prijedlog za progon. ZKP državnom odvjetniku i sudu nalaže da upoznaju oštećenika s navedenim pravima. Opunomoćenik oštećenika može biti samo odvjetnik, a njega može zamijeniti odvjetnički vježbenik s položenim pravosudnim ispitom u postupku pred općinskim sudom. Oštećenike se može podijeliti u dvije grupe: oštećenici koji su ujedno i žrtve, tj. osobe na štetu kojih je počinjeno kazneno djelo, te oštećenici koji nisu ujedno i žrtve. ZKP navodi za oštećenika da je riječ o osobi čije je kakvo osobno ili imovinsko pravo povrijeđeno ili ugroženo kaznenim djelom, pa treba ispitati ispunjavaju li osobe bliske žrtvi taj uvjet. Žrtvi bliske osobe ispunjavaju taj uvjet budući da gubitak bliske osobe dovodi do povrede osobnih ili imovinskih prava posredne žrtve. Tu je riječ o osobama bliskima žrtvi, kada je žrtva umrla zbog počinjenja kaznenog djela, ili su bliske osobe oštećenici po nekoj drugoj osnovi. Navedene osobe moguće je označiti pojmom posredne žrtve.¹⁸

Položaj oštećenika kao supsidijarnog tužitelja u ZKP-u u usporedbi s dosadašnjim pravom nije doživio bitnije izmjene (čl. 55. do 59. ZKP-a). Vrijedi ipak istaknuti novu odredbu kojom je propisana obveza državnog odvjetnika odnosno suda da oštećeniku, kad ga obavještavaju da može poduzeti ili nastaviti progon, dostave i napatuk koje radnje može poduzeti radi ostvarivanja toga prava te mu u tu svrhu omogućiti razgledavanje i prepisivanje spisa te presnimavanje snimki. Glede privatnog tužitelja, precizno je uređeno da privatni tužitelj ima ista prava koja ima državni odvjetnik, osim prava koja državnom odvjetniku pripadaju kao državnom tijelu. Pravo na besplatnog opunomoćenika uvjetovano je da je za kazneno djelo propisana kazna zatvora više od pet godina. Odredbe o privatnom tužitelju su uređene jednako kao u ranijem zakonu (čl. 60. do 63. ZKP-a).

5. SVJEDOCI U KAZNENOM POSTUPKU

Iako bi trebalo biti, pravo svjedoka na zaštitu još uvijek nije prihvaćeno kao jedno od temeljnih načela kaznenog postupka. Kroz međunarodne i regionalne dokumente postupno se stvorio model za ostvarivanje prava žrtava i zaštitu svjedoka u kaznenom postupku koji treba doprinijeti harmonizaciji, boljoj implementaciji i daljnjem unapređenju prava žrtava, odnosno svjedoka. Svjedoke ZKP određuje kao osobe za koje je vjerojatno da mogu dati obavijesti o kaznenom djelu, počinitelju i o drugim važnim okolnostima. Sudska praksa je formirala kriterij da se neka osoba može smatrati svjedokom tek kada je sud utvrdi svjedokom, prihvativši dokazni prijedlog stranke da se određena osoba ispita u svojstvu svjedoka. Postupovni položaj svjedoka određen je činjenicom da nije stranka nego sudionik kaznenog postupka. Osim svjedoka u užem smislu riječi, u kaznenom postupku se pojavljuju i solemnitetni svjedoci, odnosno osobe koje su jamci pravilnosti

¹⁸ Ibid.

poduzete procesne radnje. Temeljne obveze svjedoka su odazivanje na poziv suda, a sada i stranaka u postupku te svjedočenje, stoga se svjedočenje i naziva građanskom dužnošću. Iz dužnosti odazvati se pozivu suda, svjedočiti i govoriti istinu proizlaze prava svjedoka koji nisu žrtve kaznenog djela. Postavljena su mnogo uže i odnose se uglavnom na pravo zaštite i to na pravo zaštite od zastrašivanja, zaštitu privatnosti te zaštitu dostojanstva i časti. Pravo svjedoka očekivati zaštitu od države proizlazi iz prava države da od svjedoka zahtijeva svjedočenje. Uz opću odredbu da se svaka osoba koja se poziva kao svjedok, dužna odazvati pozivu te obvezna svjedočiti, ZKP određuje iznimke od ovog općeg pravila. Propisuje se, s jedne strane, tko uopće ne može biti ispitan kao svjedok, dok, s druge strane, određuje krug osoba koje mogu biti ispitanе kao svjedoci, ali ne moraju, ovisno o njihovoj volji iskazivanja. Iznimke se odnose na osobe koje se ne mogu saslušavati kao svjedoci, na privilegirane svjedoke, odnosno osobe koje su oslobođene dužnosti svjedočenja te na pojedina pitanja na koja svjedok nije dužan dati odgovor.¹⁹ Dokazna radnja ispitivanja svjedoka (čl. 283. do 300. ZKP-a) uređuje najzastupljeniji i praktično najvažniji dokaz. Način pribavljanja iskaza svjedoka modeliran je u osnovi kao i u ranijem zakonu po modelu koji je tradicionalno zastupljen u svim suvremenim izvorima kaznenog postupka kao opći način pribavljanja, tog u praksi, najvažnijeg dokaza. U odnosu na raniji zakon, uneseno je više važnijih dopuna i izmjena, detaljno je uređeno pribavljanje iskaza ranjivih i ugroženih svjedoka.²⁰ Dopune se prije svega odnose na iskaze osoba oslobođenih dužnosti svjedočenja. Tako su javni bilježnici i porezni savjetnici oslobođeni dužnosti svjedočenja u okviru zakonske obveze čuvanja tajne. ZKP preciznije uređuje blagodat uskrate iskaza tih svjedoka. Odvjetnici, liječnici, zubari, psiholozi i socijalni radnici oslobođeni su dužnosti svjedočenja o onome što su u obavljanju svoga zanimanja saznali od okrivljenika. Novinari i urednici u sredstvima javnog priopćavanja oslobođeni su dužnosti svjedočenja o izvorima obavijesti i podataka za koje su saznali u obavljanju svoga zanimanja i koji su upotrijebljeni prilikom uređivanja sredstava javnog priopćavanja, osim u postupku zbog kaznenih djela protiv časti i ugleda počinjenih putem sredstava javnog priopćavanja i kaznenih djela za koja je propisana kazna zatvora u trajanju od dvanaest godina ili teža kazna. Za ta najteža kaznena djela blagodat uskrate iskaza ne vrijedi. Osobe oslobođene dužnosti svjedočenja ne mogu uskratiti iskaz, ako postoji zakonska osnova po kojoj su oslobođene dužnosti čuvanja tajne. Značajna novost je uvođenje parcijalnog imuniteta svjedoka kada je to u interesu kaznenog postupka. Time se izvan područja pribavljanja iskaza zaštićenog svjedoka, nastojalo osigurati pribavljanje iskaza u situaciji dokazne nužde ali prema načelu razmjernosti. Takvu odredbu dosadašnji zakon nije poznavao, a može biti vrlo važna u postupcima za teška kaznena djela. ZKP određuje krug osoba kojima daje pravo autonomnog odlučivanja hoće li svjedočiti ili ne. Svjedoci iz ove kategorije imaju samostalno pravo odlučivanja hoće li svjedočiti, a da bi njihov iskaz bio valjan dokaz, kada su se odlučili svjedočiti, na ovu povlasticu oni moraju biti izrijekom upozoreni i to upozorenje mora biti upisano u zapisnik prije započinjanja njihovog ispitivanja. Propust neupozoravanja osoba na pravo da ne svjedoče ili neupisivanje ovog upozorenja u zapisnik ima za posljedicu nevaljalost takvog dokaza, kao i svih dokaza koji su proizašli iz njega. Njihovo pravo nesvjedočenja isključeno je jedino ako se

¹⁹ Pavišić, 2009:60.

²⁰ Pavišić, 2009:22.

radi o kaznenim postupcima za kazneno djelo kaznenopravne zaštite djece i maloljetnika. Uspoređujući individualni interes i opći interes zaštite djece i maloljetnika vrlo često ugroženih upravo u krugu osoba zaštićenih pravom da ne svjedoče, ZKP se odlučio za zaštitu interesa djece i maloljetnika u tim postupcima. Maloljetnik koji s obzirom na dob i duševnu razvijenost nije sposoban shvatiti značenje prava da ne mora svjedočiti, uopće ne može biti ispitan kao svjedok, ali se kao dokaz mogu koristiti saznanja dobivena od njega putem stručnih osoba ili drugih osoba koje su s njim bile u kontaktu. Ako bi takav maloljetnik ipak bio osobno ispitan kao svjedok, njegov iskaz predstavljao bi nezakoniti dokaz. ZKP zabranjuje pribavljanje iskaza svjedoka koji bi bio iznuden silom, prijetnjom ili drugim sličnim zabranjenim sredstvom. Na iskazu svjedoka koji bi bio pribavljen na taj način ne može se utemeljiti sudska odluka i on mora biti izdvojen iz spisa predmeta.

5.1. Ranjivi i ugroženi svjedoci

Zaštita svjedoka je složena aktivnost u kojoj su kombinirani postupovni i izvanpostupovni sadržaji. Postupovna zaštita svjedoka je višestupanjska, uređena je pravilima kaznenog postupka, a odnosi se na posebnosti ispitivanja svjedoka i sudjelovanja u postupku. Zaštita svjedoka sastoji se od posebnog načina ispitivanja i sudjelovanja u postupku kao i mjera zaštite njega i njemu bliskih osoba izvan kaznenog postupka.²¹

Ranjivi svjedoci su osobe koje zbog posebnih svojstava ili posljedica kaznenog djela ne mogu bez opasnosti za vlastita prava i slobode sudjelovati u kaznenom postupku na način na koji sudjeluju ostali svjedoci. Pribavljanje iskaza tih svjedoka se provodi na način na koji je prilagođen stanju svjedoka. Među ranjivim svjedocima poseban način pribavljanja iskaza je predviđen za dijete. Dijete je uvijek ranjivi svjedok.²² Ispitivanje svjedoka djeteta mora biti osobito obzirno kako se ne bi utjecalo na njegovo duševno stanje. To uključuje temeljitu pripremu tijekom koje se mora utvrditi stupanj razvijenosti i razumijevanja djeteta. Dijete svjedoči u pravilu samo jednom, isključivo pred sudom, putem audio-video konferencije, u prisutnosti stručne osobe psihologa ili pedagoga, a iznimno, ovisno o okolnostima i u prisutnosti roditelja ili staratelja. Najstroži su zahtjevi postavljeni za ispitivanje djeteta žrtve kaznenog djela. U takvim se slučajevima ispitivanje provodi uz pomoć stručne osobe, bez nazočnosti suca i stranaka u prostoriji u kojoj se dijete nalazi, posrednim postavljanjem pitanja i snima se tehničkim uređajima. Pribavljanje iskaza drugih ranjivih svjedoka je uređeno tako da se posebni način ispitivanja predviđa za žrtvu kaznenog djela protiv spolne slobode i spolnog ćudoređa, ili ako je kazneno djelo počinjeno u obitelji.²³ Posebni način pribavljanja iskaza ranjivih svjedoka je predviđen i za raspravu.

Ugroženi je svjedok osoba za koju postoji vjerojatnost da davanjem iskaza ili odgovaranjem na pojedino pitanje može izložiti sebe ili blisku osobu ozbiljnoj opasnosti po život, zdravlje, tjelesnu nepovredivost ili imovinu većeg opsega. U ovu skupinu mogu se uvrstiti slučajni svjedoci, žrtve kaznenog djela te sudionici kaznenog djela –

²¹ Pavišić, 2009:75.

²² Pavišić, 2009:73.

²³ Takvo ispitivanje je u skladu s preporukama R(85)11 o položaju žrtve u kaznenom pravu i postupku i R(87)21 o pomoći žrtvama i sprječavanju viktimizacije.

pokajnici koji u postupak ulaze kao krunski svjedoci. Za razliku od ranjivog svjedoka, ugroženi je svjedok uvijek izravno ili neizravno vezan uz kazneno djelo jer o njemu ili njegovom počinitelju ima saznanja. Ugroženi svjedok može biti žrtva kaznenog djela ili sudionik u njemu. Moguća je kumulacija položaja ranjivog i ugroženog svjedoka. Ispitivanje ugroženog svjedoka je uređeno na više razina: od općih pravila, anonimiziranja podataka o njemu, audio-video konferencije s prikrivanjem građanskog i fizičkog identiteta do uspostavljanja izvanpostupovne zaštite svjedoka koja je uređena posebnim zakonom. Ispitivanje svjedoka se može provoditi prikrivanjem osobnih podataka i prikrivanjem izgleda svjedoka. Kad se posebni način ispitivanja svjedoka odnosi samo na prikrivanje osobnih podataka, tada se ispitivanje provodi pod pseudonimom. U ostalom dijelu ispitivanje svjedoka se provodi prema općim odredbama o ispitivanju svjedoka. Ako se posebni način ispitivanja i sudjelovanja svjedoka odnosi i na prikrivanje izgleda svjedoka, ispitivanje se provodi tehničkim uređajima za prijenos slike i zvuka. Prilikom ispitivanja, osoba i njezin glas se moraju izmijeniti, a svjedok će se nalaziti u prostoriji koja je prostorno odvojena od prostorije u kojoj se nalaze osobe koje su nazočne ispitivanju.²⁴ Posebni postupak propisan je za pribavljanje iskaza ugroženih svjedoka.²⁵ Ne smije se zaboraviti da postoji sustav zaštite svjedoka koji se obavlja po Zakonu o zaštiti svjedoka.²⁶ ZKP uređuje samo postupovnu komponentu dok je druga, izvanpostupovna komponenta uređena spomenutim posebnim zakonom. Zaštita se pruža ugroženim i njima bliskim osobama koje su izložene ozbiljnijoj opasnosti po život, zdravlje, tjelesnu nepovredivost, slobodu ili imovinu većeg opsega zbog iskazivanja u kaznenim postupcima za kaznena djela za koja je predviđena kazna zatvora od pet godina ili veća kazna, kaznena djela protiv Republike Hrvatske, protiv vrijednosti zaštićenih međunarodnim pravom i kaznena djela organiziranog kriminaliteta. Zaštitu provodi i organizira policijska Jedinica za zaštitu nakon odluke povjerenstva od pet članova koje čine predstavnik Vrhovnog suda Republike Hrvatske, predstavnik Državnog odvjetništva Republike Hrvatske iz redova zamjenika glavnoga državnog odvjetnika, predstavnik Uprave za zatvorski sustav ministarstva nadležnog za poslove pravosuđa, predstavnik Ravnateljstva policije, te rukovoditelj Jedinice za zaštitu. Ugroženi svjedoci se u postupku ispituju kao zaštićeni svjedoci. Uvažena je okolnost da iskaz zaštićenog svjedoka koji je pribavljen na posebni način, bitno umanjuje izravnu kontradiktornu provjeru dokaza. Samo na temelju iskaza zaštićenog svjedoka kao dokaza koji je izveden uz bitno ograničenje neposrednosti i kontradiktornosti dokaza, sud ne može donijeti presudu.²⁷ Osim toga, detaljno su propisani svi slučajevi u kojima iskaz svjedoka ne može biti upotrijebljen kao dokaz. Novost je i odredba prema kojoj postoji mogućnost, kada žrtva zahtijeva, provesti njezino ispitivanje kao svjedoka u njezinom stanu ili drugom prostoru u kojemu boravi. No, ta mogućnost predviđena je samo za žrtve kaznenog djela protiv spolne slobode i spolnog ćudoređa ili ako je kazneno djelo počinjeno u obitelji.

²⁴ Pavišić, 2009:78.

²⁵ Način ispitivanja ugroženih svjedoka usklađen s preporukama R(97)13 o zastrašivanju svjedoka i pravima obrane i R(05)9 o zaštiti svjedoka i suradnika pravosuđa.

²⁶ Zakon o zaštiti svjedoka. (NN 163/03.)

²⁷ To je važna razlika u odnosu na čl. 85. do 99. Pravila o postupku i dokazima stalnog Međunarodnoga kaznenog suda.

6. ŽRTVE I SVJEDOCI U POLICIJI

Zakon o policijskim poslovima i ovlastima²⁸, kao doticajni zakon ZKP-u, uređuje postupanje prema žrtvi kad propisuje da policijski službenik mora poštovati dostojanstvo, ugled i čast svake osobe te druga temeljna prava i slobode čovjeka. Posebno obzirno policijski službenik postupa prema djeci, maloljetnim, starim i nemoćnim osobama, osobama s invaliditetom i prema žrtvi kaznenog djela i prekršaja. Kad postoje osnovne sumnje da je počinjeno kazneno djelo za koje se progoni po službenoj dužnosti ili prekršaj, policijski službenik može prikupljati obavijesti od osobe za koju je vjerojatno da ima saznanja o okolnostima u svezi s tim kaznenim djelom ili prekršajem. Ovdje je posebno naglašeno da kad prikuplja obavijesti od žrtve kaznenog djela, policijski službenik postupa posebno obzirno. Ako drukčije nije propisano posebnim zakonom, dok za to postoje opravdani razlozi policija će na prikladan način zaštititi žrtvu i drugu osobu koja je dala ili može dati podatke važne za kazneni postupak ili njima blisku osobu, ako njima ili njihovim bliskim osobama prijeti opasnost od počinitelja ili drugih osoba u svezi s kaznenim postupkom (čl. 14., 36., 99.). ZPPO dodatno predviđa i žrtvu prekršaja kao osobu prema kojoj treba postupati posebno obzirno (čl. 14. st. 2.). U dosadašnjem radu policije sa žrtvama i svjedocima kaznenih djela premalo se pažnje posvećivalo položaju i ulozi oštećenika, odnosno žrtve u postupku koji slijedi nakon saznanja o počinjenom kaznenom djelu. Nakon prijavljenog kaznenog djela žrtvi je često ostalo nejasno što će se dogoditi u smislu otkrivanja i procesuiranja počinitelja te saniranja nastale štete, nije dobivala dovoljno informacija može li kao oštećena osoba aktivno doprinijeti uspjehu postupka koji slijedi. Zbog toga već policijski službenik treba žrtvu ili oštećenika uputiti na prava koja su im zakonom zagwarantirana. Žrtva kaznenog djela ima pravo tražiti informacije o policijskom postupku i njegovu završetku, informacije o svom podnesku u tijeku policijskoga postupanja, potvrdu o prijavljenom kaznenom djelu, uložiti prigovor, zatražiti i dobiti pravnu pomoć odvjetnika, pomoć i podršku bliske osobe koja ju može pratiti u postupcima na policiji, sudu, centru za socijalnu skrb, pomoć i podršku mjerodavnih vladinih institucija i nevladinih organizacija za pomoć žrtvama nasilja. Na zahtjev oštećenika, odnosno žrtve, policijski će mu službenici pojasniti tijek policijskog izvida i upoznati ga s mogućim oblicima pomoći koje se pružaju žrtvama kaznenih djela. Vrlo je važno uspostaviti određena pravila u postupanju kako bismo osigurali da se žrtve ili osobe oštećene kaznenim djelom tretiraju korektno i da ih se izvještava o tijeku rješavanja njihovog slučaja.²⁹ Mora im se dati relevantna, točna i stalna povratna informacija o tome kako će se obaviti policijsko istraživanje, koje će se mjere poduzeti kako bi se spriječila reviktimizacija, policija bi uvijek trebala obavijestiti žrtvu o organizacijama koje mogu pružiti pomoć kao što su službe socijalne skrbi, zdravstvene ustanove, sigurne kuće i slične ustanove za davanje podrške. Žrtve se redovito treba poučiti o mogućnostima dobivanja kompenzacije za zadiranje u privatnost, liječničke troškove, gubitak prihoda, bol i patnju, nesposobnost za rad i druge probleme i teškoće koje su rezultat kaznenog djela. Policijski službenici prilikom zaprimanja prijave kaznenog djela trebali bi obavijestiti oštećene osobe da imaju pravo biti upoznate s tijekom policijskog izvida, mogu biti upoznate sa svojom ulogom tijekom

²⁸ U daljem tekstu ZPPO. (NN 76/09.)

²⁹ Brnetić, Kralj, 2009:501.-513.

policijskog izvida, neodgodivo dobiti potvrdu o prijavi kaznenog djela, biti upoznate s postojanjem vladinih i nevladinih ustanova koje osiguravaju pomoć i potporu žrtvama nasilja i kriminaliteta, te s oblicima pomoći i potpora te vrste. Kada su oštećeni djeca ili maloljetnici, s istim informacijama potrebno je upoznati i njihove roditelje ili zakonske zastupnike, osim ako bi to bilo u suprotnosti s dobrobiti djeteta ili maloljetnika; u takvim slučajevima obavještava se mjerodavni centar za socijalnu skrb. Na isti način treba postupiti prema osobama kojima je oduzeta poslovna sposobnost. Kada je žrtva kaznenog djela stranac, potrebno ga je o njegovim pravima upoznati na njemu razumljivom jeziku. Ako je žrtva nezadovoljna, ima pravo uložiti prigovor uz pravnu pomoć odvjetnika. Kada je žrtva suglasna i ako se radi o težim kaznenim djelima, policijski službenik koji vodi predmet dostavit će podatke o žrtvi kontakt-policajcu ili drugom policijskom službeniku na terenu kako bi povremeno posjetio žrtvu i tako utjecao na smanjenje straha od ponovne viktimizacije. Istraživanje provedeno prije donošenja novog ZKP-a pokazalo je da žrtve, odnosno svjedoci ističu kao najvažnija prava žrtava: pravo na informaciju, pravo na besplatnu pravnu pomoć, pravo na psihičku i emocionalnu podršku, pravo na zaštitu sigurnosti, pravo na zaštitu privatnosti te pravo na naknadu štete. Suci koji su postupali u dosadašnjem kaznenoprocесnom režimu, od pravnih mogućnosti koje žrtve ranije nisu imale u okviru kaznenog postupka, najvažnijima smatraju psihičku i emocionalnu podršku, besplatnu pravnu pomoć te naknadu štete od strane države. Između žrtava, odnosno svjedoka i sudaca postoji visok stupanj poklapanja u davanju prioriteta određenim pravima žrtava a visok stupanj preklapanja je i u shvaćanju manje važnih prava žrtava pa tako i žrtve, odnosno svjedoci i suci kao manje važna prava žrtava navode: pravo veta, pravo predlaganja vrste i visine sankcije, odnosno pravo podnošenja žalbe.³⁰

7. EMPIRIJSKI UTVRĐENA SAZNANJA O ODNOSU POLICIJE PREMA GRAĐANIMA

Analiza podataka koji su prikupljeni Nacionalnim istraživanjem javnog mnijenja o percepciji sigurnosti građana, o postupanju policije te o suradnji između policije i lokalne zajednice provedenim od svibnja do srpnja 2009. godine na području cijele Republike Hrvatske, omogućuje dublji uvid u odnos policije prema građanima.³¹ Nacionalno istraživanje obuhvatilo je četiri područja interesa: 1. percepciju stanja sigurnosti u mjestu stanovanja ispitanika, 2. procjenu rada policije u mjestu ispitanika, 3. učestalost kontakata građana s policijom i 4. informiranost o radu policije. Ispitan je stav građana Hrvatske prema različitim postupanjima policije u njihovom mjestu stanovanja, percepcija uspješnosti otkrivanja i sprječavanja različitih kaznenih djela te mišljenje građana o problemima unutar policije. Istraživanjem je obuhvaćeno ukupno 4 500 ispitanika starijih od 18 godina i uzorak je reprezentativan prema županijama, veličini naselja, spolu i dobi.³²

³⁰ Projekt podrška žrtvama i svjedocima kaznenih djela u Republici Hrvatskoj, Program Ujedinjenih naroda za razvoj (UNDP) u Hrvatskoj, 2007.

³¹ Nacionalno istraživanje javnog mnijenja o percepciji sigurnosti građana, o postupanju policije, te o suradnji između policije i lokalne zajednice. GfK Croatia, 2009.

³² U istraživanju su kombinirane dvije kvantitativne metode: telefonsko intervjuiranje i osobno intervjuiranje u kućanstvima. Telefonskim anketiranjem (CATI) napravljeno je 2 000 anketa, a osobnim intervjuiranjem 2 500 anketa. Oba su uzorka bila višestruko stratificirana, i to prema varijablama: žu-

7.1. Percepcija stanja sigurnosti u mjestu stanovanja

Kao mjeru stanja sigurnosti, ispitanike se tražilo da procijene koliko ima kriminala, remećenja javnog reda i mira te rizika da postanu žrtve kažnjivog djela u njihovu mjestu stanovanja te da ih usporede s prosjekom Republike Hrvatske.³³ Nešto više od polovine građana misli da ima malo kriminala i remećenja javnog reda u svom mjestu stanovanja. Manje od 10% ispitanika procjenjuje da bi mogli postati žrtvom kažnjivog djela.³⁴ Oko dvije trećine građana sve navedene prijetnje ocjenjuju manjim u svom mjestu stanovanja u odnosu na prosjek RH. Prema osjećaju sigurnosti u mjestu stanovanja, građanima su najveći problem nedisciplinirani i drski vozači, te osobe pod utjecajem alkohola a slijede preprodavači droga i narkomani. Najmanji problem predstavljaju prosjaci.³⁵ Od neugodnih pojava građanima su u najvećoj mjeri problem pogrešno i nepropisno parkirana i zaustavljena vozila³⁶. Građani RH se u najmanjoj mjeri susreću s prostitucijom, te s napuštenim

panija, veličina naselja, spol i dob. Za svaku su županiju postojale kvote s obzirom na veličinu naselja, a onda unutar pojedine veličine naselja prema dobi i spolu. Kod telefonskog intervjuiranja u računalo se ubaci velika količina telefonskih brojeva koji se nasumce anketarima odabiru prilikom pozivanja ispitanika. Kod osobnog intervjuiranja u kućanstvima, metodom slučaja odabrana su naselja u kojima će se provoditi istraživanje. Istraživanje je provedeno u ukupno 207 naselja. Veličina naselja u ovom uzorku je reprezentativna: u svakoj je županiji određen broj naselja za provođenje istraživanja, i to na osnovi udjela stanovnika u svakoj kategoriji veličine naselja. Naselja su kategorizirana: do 2 000, 2 001-10 000, 10 001-100 000 i više od 100 001 stanovnika. U svakom naselju anketirano je najviše 15 ispitanika. Anketari su dobili za svako naselje kvote koje su se sastojale od točnog broja ispitanika po dobi i spolu, za svako naselje su dobili naziv ulice koja je odabrana metodom slučaja od koje su počeli intervjuirati. Nakon toga su prema standardnom pravilu GfK tražili ispitanike u zadanim naseljima.

³³ Tražila se osobna procjena pa su građani upitani jesu li bili žrtve nekog kaznenog djela i koji su njihovi daljnji postupci: jesu li obavijestili policiju ili nisu i kako bi se ponašali u budućnosti ukoliko bi im se isti događaj dogodio. Ispitani su u kojoj mjeri neke osobe i pojave predstavljaju problem u njihovom mjestu, koliko se ispitanici osjećaju sigurnima kada su sami kod kuće ili kad se sami kreću po noći, mogu li se zaštititi od fizičkog napada i napada na svoju imovinu, jesu li poduzeli neke mjere zaštite i koje?

³⁴ Udio osoba koje kriminal, remećenje javnog reda i mira te rizik da osoba postane žrtvom kažnjivog djela percipiraju niskim, veći je u ruralnim nego u urbanim dijelovima. Njihov je udio također u većoj mjeri zastupljen među osobama niskog obrazovnog statusa sa završenom osnovnom školom ili manje, te među stanovnicima Sjeverne Hrvatske i Like. Nasuprot tome, udio građana koji kriminal u mjestu stanovanja percipiraju visokim, viši je u Zagrebu i okolici, Istri i Primorju te Dalmaciji. Remećenje javnog reda, ali i rizik da se postane žrtvom kažnjivog djela, prema iskazima ispitanika, veći je u Zagrebu i okolici te Istri, Primorju i Gorskom kotaru nego u drugim regijama. Kada se ispitanike tražilo da iste procjene navedu u odnosu na prosjek Republike Hrvatske, više od dvije trećine ocjenjuju kriminal, remećenje javnog reda i rizik da postanu žrtvom kažnjivog djela manjim u odnosu na prosjek.

³⁵ Problem preprodavača droga i narkomana izraženiji je u Dalmaciji te Istri, Primorju i Gorskom kotaru (oko polovine građana smatra ih problemom), a slijedi Zagreb i okolica (oko 40% stanovnika). Problem mladih koji besposličare izraženiji je u Istri, a nedisciplinirani i drski vozači, osim u Istri, veliki problem predstavljaju i u Zagrebu i okolici. Iako se problem prosjaka općenito percipira manje izraženim od ostalih problema, češće se percipira u Zagrebu i okolici nego u ostalim regijama (gotovo četvrtina u odnosu na nešto više od desetine).

³⁶ Gotovo polovina (45%) često se ili gotovo svakodnevno suočava s ovim problemom. Slijede prljave ulice i zelene površine s čime se gotovo svakodnevno susreće više od četvrtine stanovništva, opijanje i drogiranje na ulici, oštećenje privatne imovine i javnih dobara, buka tijekom noći (četvrtina) te opasni psi, izgredi maloljetnika i nasilje među ljudima (svaki peti ispitanik).

zgradama gdje se skupljaju beskućnici.³⁷ Kad je riječ o pretrpljenim kaznenim djelima, građani su najčešće bili žrtve prijevare radi nanošenja materijalne štete, fizičkog napada te krađe bicikla ili motorkotača. Manje od 5% ispitanih bilo je žrtvom ostalih kaznenih djela. Prema iskazima ispitanika, krađe automobila nisu česta kaznena djela, samo 1% ispitanika navodi kako im je u posljednjih godinu dana ukraden osobni automobil. Krađe autoradija ili drugog predmeta iz automobila nešto su češće jer ih navodi 5% osoba koje imaju automobil, dok su krađe bicikla ili motorkotača najčešće jer su ukradeni gotovo svakom desetom građaninu koji ih posjeduje. Svaki deseti ispitanik bio je žrtvom prijevare, a nešto manji broj bio je fizički napadnut, odnosno doživio prijetnju fizičkim napadom. Fizički napad češće navode muškarci i osobe mlađe od 35 godina i to učenici i studenti. Pokušano je, ili je uspješno provaljeno u kuću ili stan 5% građana, a toliko ih je bilo žrtvom džepne krađe te pokušaja ili nasilnog otimanja predmeta. Silovanje ili pokušaj silovanja navodi vrlo mali broj osoba. Krađe automobila i džepne krađe podjednako se često događaju u mjestu stanovanja i u nekom drugom mjestu. Ostala kaznena djela žrtve su češće pretrpjele u svom mjestu stanovanja. Krađe osobnog automobila i provale u kuću ili stan najčešće se prijavljuju policiji, dok se krađe radiouređaja ili drugih stvari, odnosno dijelova iz automobila te nasilni pokušaji otimanja predmeta prijavljuju nešto rjeđe. U slučaju krađe bicikla ili motorkotača i džepne krađe, polovina ispitanika koji su bili žrtvom takvih krađa u posljednjih godinu dana nisu ih prijavili policiji. Udio osoba koje kazneno djelo nisu prijavile policiji još je veći kada su u pitanju žrtve prijevare i fizičkih napada jer dvije trećine nije takva djela prijavila policiji. Žrtve silovanja ili pokušaja seksualnog delikta rijetko prijavljuju ta djela policiji, no ova kaznena djela spominje vrlo mali broj ispitanika, tako da prilikom izvođenja zaključaka treba biti vrlo oprezan. Razlozi zbog kojih žrtve nisu prijavile kaznena djela policiji su različiti, a najčešće se spominju nemoć policije u rješavanju slučajeva, samostalno rješavanje problema te nespornost na gubljenje vremena na birokraciju. Samostalno rješavanje problema je razlog koji navodi oko trećine fizički napadnutih osoba, dok žrtve provale ili pokušaja u vlastiti stan ili kuću te krađe bicikla, odnosno motorkotača najčešće smatraju kako u tim situacijama policija ionako nije mogla ništa učiniti. Žrtve prijevare pak podjednako često navode kako su sami riješili problem i kako je policija ionako bila nemoćna, a u slučaju džepne krađe i krađe autoradija ili drugih predmeta iz vozila, uz nemoć policije, najčešće se navodi nespornost žrtava na gubljenje vremena na birokraciju.

Za razliku od osoba koje su bile žrtvom kaznenih djela u posljednjih godinu dana, gotovo svi koji nisu bili žrtvom iskazuju kako bi takvu situaciju, da im se dogodi, prijavili policiji. Udio osoba koje ne bi takvo djelo prijavile policiji nešto je veći u slučaju džepnih krađa nego ostalih kaznenih djela. Oni koji ne bi prijavili policiji, a najviše ih je u slučaje-

³⁷ 72% se nije nikada susrelo s prostitucijom u svom mjestu stanovanja. Negativnosti glede uređenosti prostora i okoliša, učestaliji je problem u Istri, Primorju i Gorskom kotaru nego u ostalim regijama. Stanovnici ove regije češće se od ostalih susreću s industrijskim zagađenjem, razrušenim i napuštenim zgradama u kojima se okupljaju nepoćudne osobe (beskućnici, narkomani, delinkventi), uništenim bankomatima i telefonskim govornicama te prljavštinom i smećem na ulicama ili zelenim površinama. Pogrešno i nepropisno parkiranje i zaustavljanje vozila učestaliji je problem u Dalmaciji, opasni psi u Slavoniji, a prosjačenje u Zagrebu i okolici. Provale i razbojništva učestalije su u Istri, Primorju i Gorskom kotaru te u Zagrebu i okolici negoli u ostalim regijama.

vima džepnih krađa, krađe autoradija ili bicikla, odnosno motorkotača, najčešće to ne bi učinili zato što misle da policija ne može ništa učiniti u takvim slučajevima. Dva osnovna razloga zbog kojih ispitanici ne bi prijavili policiji da su bili žrtvom nekog kaznenog djela, jesu percepcija nemogućnosti policije da riješi takve slučajeve te uvjerenje u samostalno rješavanje problema. Samostalno rješavanje problema najčešće se navodi u situacijama eventualnog fizičkog napada i silovanja, dok je nepovjerenje u mogućnosti policije više izraženije u situacijama krađe autoradija i drugih dijelova automobila ili drugih predmeta iz vozila, džepnih krađa te krađa bicikla ili motorkotača. Oba se razloga podjednako često navode za nesklonost prijavljivanja prijevara i nasilnih otimanja.

Građani nemaju osjećaj straha i nesigurnosti kada se nalaze sami noću u svome stanu ili kući ili kada se noću sami kreću po susjedstvu.³⁸ Dvije trećine stanovnika navodi kako ne postoje mjesta na koja zbog osjećaja nesigurnosti izbjegavaju odlaziti, ali ipak svaki četvrti izbjegava određena mjesta. Pri tome je udio osoba koje izbjegavaju određena mjesta veći u urbanim sredinama te među ženama, učenicima ili studentima i visokoobrazovanim osobama. Udio takvih osoba veći je u Zagrebu i okolici nego u ostalim regijama jer više od trećine stanovnika ove regije izbjegava određena mjesta zbog osjećaja nesigurnosti, odnosno u Gradu Zagrebu gotovo polovina. Malo više od polovine građana misli da se može zaštititi od fizičkog napada, i da može zaštititi svoju imovinu. Da ne mogu sami zaštititi imovinu iskazuje otprilike trećina građana. Uvjerenje u vlastite mogućnosti, i po pitanju samozaštite i zaštite imovine, značajno je više među muškarcima nego među ženama te opada s dobi. Prema vlastitom mišljenju, nešto manje od desetine građana stanuje u mjestu s puno kriminala i remećenja javnog reda, ali i rizika da sami postanu žrtvom kažnjivog djela.³⁹ Osjećaj sigurnosti i mogućnost zaštite potvrđuje i činjenica da je samo šestina građana poduzela mjere zaštite od fizičkog napada ili napada na svoju imovinu. Ipak, trećina razmišlja o mogućnosti poduzimanja zaštitnih mjera koje se u najvećem postotku odnose na izbjegavanje nošenja većih količina novaca sa sobom, nabavci psa čuvara ili na ugradnju protuprovalnih vrata.

7.2. Procjena rada i uspješnosti policije

Policiju su građani u najvećoj mjeri dobro procijenili u pogledu urednog izgleda, te pristojnosti.⁴⁰ Suprotno tome, mali broj građana misli da su policijski službenici motivirani te da je policija učinkovita u sprječavanju kriminala. Kao najveći se problem procjenjuje manjak policijskih službenika, a kao najmanji – neadekvatan sustav obrazovanja. Policija je najbolje ocijenjena u sprječavanju i otkrivanju nasilja na javnim mjestima, a najlošije kod sprječavanja i otkrivanja mita i korupcije. Ocjene postupanja policije u cjelini nisu izrazito negativne, no postoji prostor za poboljšanje. Udio osoba koje daju negativne ocjene kreće se između desetine i petine. Velika većina hrvatskih građana ocjenjuje kako su

³⁸ 93% se osjeća sigurno u kući, a 86% ih se osjeća sigurno u susjedstvu.

³⁹ Udio takvih osoba općenito je veći u urbanim područjima, a ujedno je veći u Zagrebu i okolici nego u ostalim regijama. S druge strane, percepcija sigurnosti u usporedbi s prosjekom Republike Hrvatske je najveća u Slavoniji i Lici.

⁴⁰ Ispitanici su procjenjivali policijske službenike (motiviranost, otvorenost i dr.), procjenjivali su u kojoj je mjeri policija uspješna u otkrivanju i sprječavanju pojedinih djela (džepne krađe, provale, prostitucija i dr.), kao i postojanje pojedinih problema unutar policije.

policijski službenici urednog izgleda. Dvije trećine smatra ih pristojnima, a nešto manji broj vjeruje kako je policija učinkovita u održavanju javnog reda u mjestu u kojem stanuju, da postupa prema propisima, surađuje s lokalnim stanovništvom u rješavanju problema te kako su policijski službenici otvoreni. S druge strane, građani su kritičniji kad je u pitanju učinkovitost u sprječavanju kriminala te motiviranost policijskih službenika. Osim evaluacije postupanja policije u svome mjestu, ispitana je percepcija građana o uspješnosti policije u otkrivanju i sprječavanju pojedinih kaznenih djela. Otkrivanje kaznenih djela ocjenjuje se manje ili jednako uspješnim kao i sprječavanje.⁴¹ Policija je najuspješnija u sprječavanju i otkrivanju nasilja na javnom mjestu, a slijedi maloljetnička delinkvencija, nasilje u obitelji te provale u kuće ili stanove. Polovina ispitanika smatra kako je policija uspješna u sprječavanju i otkrivanju krađe automobila, zlouporabe droga te uličnih razbojništava, dok je nešto više od trećine ocjenjuje neuspješnom. Indikativno je da gotovo polovina građana policiju ocjenjuje neuspješnom u sprječavanju i otkrivanju korupcije.

7.3. Kontakti s policijom

Trećina ispitanika kontaktirala je s policijom tijekom prethodne godine dana.⁴² Udio je podjednak u svim regijama, nešto je veći u urbanim sredinama nego u ruralnima te među muškarcima nego među ženama.⁴³ Postoje razlike s obzirom na dob, tako da kontakte s policijom rjeđe navode osobe starije od 55 godina nego one mlađe.⁴⁴ S obzirom na zaposlenje, nešto je veći udio među privatnim poduzetnicima, a kućanice i umirovljenici su rjeđe od ostalih kontaktirali s policijom. Većina osoba koje su kontaktirale policiju, sam postupak policijskih službenika pri posljednjem službenom kontaktu opisuju pozitivno, navodeći kako su im službenici posvetili pristojnu količinu pažnje ili čak punu pažnju i simpatiju. Oko desetina opisuje ih nezainteresiranima, a podjednak broj daje negativnu ocjenu policijskim službenicima.⁴⁵ Nezainteresiranost i negativno ponašanje policajaca češće spominju osobe mlađe od 35 godina. Osim osobnih kontakata s policijom u posljednjih godinu dana, utvrđivan je udio populacije koji je imao negativna iskustva s policijom bez obzira na vremenski period te područja uz koja su loša iskustva bila vezana. Gotovo četvrtina populacije imala je neugodnih iskustava s policijom. Pri tome je desetina imala osobna neugodna iskustava, a podjednako ih izjavljuje kako su takva iskustva imale osobe iz njihove bliske okoline i to članovi obitelji ili prijatelji. Osobna neugodna iskustva s policijom imao je svaki peti muškarac, a dodatna desetina upoznata je s takvim iskustvima u svojoj bliskoj okolini. Žene su znatno rjeđe imale osobna neugodna iskustva, no u podjednakoj su mjeri kao i muškarci upoznate s takvim iskustvima u svojoj bliskoj okolini.

⁴¹ Prosječne ocjene na skali slaganja od 1 do 5 kreću se od 2,3 do 3,0.

⁴² Provjereno je koliko je građana kontaktiralo policiju u posljednjih godinu dana, ponašanje policijskih službenika prilikom navedenih kontakata, postojanje neugodnih iskustava s policijom. Ispitana je zamijećenost policije (ophodnja, patroliranje) u susjedstvu, jesu li građani pomogli policiji u posljednjih godinu dana i imaju li namjeru pomagati i u budućnosti, njihov interes za češćim kontaktima s policijom.

⁴³ 33% urbane, 28% ruralne; 36% muški, 26% žene.

⁴⁴ Udio osoba koje su imale kontakte s policijom raste s porastom razine obrazovanja. Kontakte je ostvarilo 22% osoba za završenom osnovnom školom ili manje, 35% osoba srednje stručne spreme i 41% visokoobrazovanih ispitanika.

⁴⁵ 5% smatra kako su se prema njima ponašali iritirajuće, a 3% ponašanje ocjenjuje neprijateljskim.

Neugodna iskustva i osobna i iskustva bliske okoline, općenito se smanjuju s porastom dobi jer ih navodi nešto više od trećine osoba mlađih od 35 godina pri čemu ih je petina osobno iskusila, u usporedbi s otprilike četvrtinom osoba srednje dobi i desetinom starijih od 55 godina. Postoje i razlike s obzirom na obrazovanje; neugodna iskustva rjeđe navode osobe niskog obrazovnog statusa nego one srednjeg i visokog obrazovanja. Neugodna iskustva najčešće su povezana uz prometnu policiju te nešto rjeđe, uz policijske ophodnje na održavanju javnog reda i mira uključujući i nogometne utakmice. Loša iskustva s prometnom policijom češće navode muškarci, urbano stanovništvo te osobe srednje životne dobi od 35 do 55 godina.⁴⁶ Više od trećine ispitanika navodi kako nikada nisu imali kontakata s policijom, pri čemu je udio takvih osoba veći među ženama, starijima od 55 godina te osobama niskog obrazovnog statusa.⁴⁷

Osim iskustava u kontaktima s policijom, provjerena je uočljivost policijskog postupanja. Patroliranje policijskih službenika automobilom najčešće je primijećena policijska aktivnost.⁴⁸ Polovina građana nije vidjela policijske službenike u pješačkoj ophodnji u svom susjedstvu.⁴⁹ Trećina građana nije nikada vidjela postupanja prema osobama koje sudjeluju u neredu. Većina osoba koje su kontaktirali policiju navodi kako su dobili odgovore na svoja pitanja i pomoć koju su očekivali, dok je petina nezadovoljna. Nešto manje od petine građana pomoglo je policiji pružanjem informacija u posljednjih godinu dana. Većina građana nije na ovaj način surađivala s policijom, ali ipak velika većina navodi kako je voljna u budućnosti pomagati policiji.⁵⁰

7.4. Informiranost o radu policije

Vrlo je važna percepcija građana o objektivnosti i redovitosti izvještavanja policije.⁵¹ Nešto više od polovine svih ispitanika smatra kako policija izvještava javnost objektivno i redovito, dok otprilike trećina misli suprotno. Velika većina ispitanika smatra kako bi policija trebala više informirati javnost o sigurnosti cestovnog prometa, mogućnostima pritužbi građana i vlastitim pravilima postupanja, stanju kriminala i kršenjima javnog reda te savjetovati o zaštiti od kriminala. U usporedbi s navedenim, nepravilnosti i propusti u radu policije te poteškoće s kojima se ona susreće u svom radu, u nešto se manjoj mjeri percipiraju kao događaji o kojima bi policija trebala više informirati javnost, iako većina građana misli kako bi i o tome javnost trebala biti informirana u većoj mjeri. Televizija je

⁴⁶ Stanovnici Slavonije rjeđe su od stanovnika ostalih regija imali neugodnih iskustava s prometnom policijom, no gotovo dvostruko češće od ostalih spominju neugodna iskustava s policijskim ophodnjama.

⁴⁷ Na razini regija, stanovnici Slavonije, Like i Dalmacije češće od ostalih nisu imali nikakvih kontakata s policijom.

⁴⁸ Mjesec dana prije provedbe istraživanja autopatrolu je vidjelo dvije trećine građana od čega polovina unutar tjedan dana prije istraživanja, dok je u istom periodu pješačke ophodnje te postupanja prema osobama koje su pravile nered, primijetila oko četvrtina. Udio osoba koje nikada nisu vidjele patroliranje policijskih službenika automobilom nešto je veći u Istri, Primorju i Gorskom kotaru te Dalmaciji.

⁴⁹ Najviše u sjevernoj Hrvatskoj (64%), a najmanje u Slavoniji (32%).

⁵⁰ 91% građana spremno je pomoći policiji.

⁵¹ Ispitana je percepcija o objektivnosti i redovitosti izvještavanja policije, te o čemu bi policija javnost trebala više informirati, utvrđeni su glavni izvori informiranja o policiji, ispitana je posjećenost stranice www.mup.hr

osnovni izvor informacija o policiji za dvije trećine svih ispitanih osoba, a tisak je glavni izvor informacija za desetinu građana. Internet kao glavni izvor informacija o policiji općenito koristi vrlo mali broj građana, a web stranicu MUP-a RH gotovo nitko.⁵²

8. ZAKLJUČNO O PROMJENAMA U POSTUPANJU

Reformski naponi praćeni su promjenom modela postupanja u odnosu na svjedoke i žrtve na koje se više ne gleda kao na puko sredstvo za utvrđivanje činjenica, nego kao osobe čija temeljna prava svi trebaju poštovati. Reformirani ZKP iz 2008./2009. godine donosi velike izmjene u pravnom položaju žrtve i oštećenika u kaznenom postupku. Najznačajnija novina jest razlikovanje žrtve i oštećenika, odnosno uvođenje u kazneni postupak žrtve kao novog sudionika. Bitna novina je detaljno katalogiziranje prava žrtava, jer su mnoga od njih novost našeg procesnog prava, dok su prava oštećenika posebno navedena. Sud, državno odvjetništvo, istražitelj ili policija dužni su pri poduzimanju prve radnje u kojoj žrtva sudjeluje obavijestiti žrtvu o garantiranim pravima. ZKP žrtve kategorizira u više grupa, tako da određene kategorije žrtava uživaju i neka dodatna prava. Sve žrtve kaznenog djela imaju prava na poseban obzir svih tijela koja sudjeluju u postupku i zaštitu od utjecaja drugih sudionika kaznenog postupka, na djelotvornu psihološku i drugu stručnu pomoć i potporu tijela, organizacije ili ustanove za pomoć žrtvama kaznenih djela te sudjelovati u kaznenom postupku kao oštećenici. Proširen je katalog prava za žrtve kaznenih djela za koje je propisana kazna zatvora od pet ili više godina. Ove žrtve imaju pravo na savjetnika na teret proračunskih sredstava prije davanja iskaza u kaznenom postupku te pri podnošenju imovinskopravnog zahtjeva, ako trpe teža psihofizička oštećenja ili teže posljedice kaznenog djela te pravo na naknadu materijalne i nematerijalne štete iz državnog proračuna pod uvjetima i na način uređen posebnim zakonom. Dodjela savjetnika na teret proračunskih sredstava žrtvi kaznenog djela jest pozitivna novina u hrvatskom kaznenom procesnom pravu. Žrtve kaznenih djela koje uživaju osobitu zaštitu i prava jesu djeca i mlađi maloljetnici. Pored prava koja uživaju sve žrtve i dodatnih prava koja uživaju žrtve težih kaznenih djela, djeca i mlađi maloljetnici, žrtve imaju pravo na opunomoćenika na teret proračunskih sredstava, pravo na tajnost osobnih podataka te pravo na isključenje javnosti. Sud, državni odvjetnik, istražitelj i policija moraju prema djetetu ili mlađem maloljetniku, žrtvi kaznenog djela, postupati posebno obzirno imajući na umu dob, ličnost i druge okolnosti kako bi se izbjegle štetne posljedice za odgoj i razvoj djeteta ili mlađeg maloljetnika. Kategorija žrtava koja uživa najviše prava jesu žrtve kaznenog djela protiv spolne slobode i spolnog ćudoređa, koje uza sva navedena prava imaju i neka dodatna: prije ispitivanja razgovarati sa savjetnikom ili opunomoćenikom na teret proračunskih sredstava ako u postupku sudjeluju kao oštećenici, da ih u policiji i državnom odvjetništvu ispituje osoba istog spola, predložiti da budu ispitani putem audio-video uređaja, zaštitu tajnosti osobnih podataka, zahtijevati isključenje javnosti s rasprave. Pravo žrtve kaznenog djela protiv spolne slobode i spolnog ćudoređa uskratiti odgovor na pitanja koja se odnose na njezin strogo osobni život, također je novo pravo žrtve. Građane osobito treba informirati o specifičnim uslugama koje od policije mogu dobiti ako

⁵² Žene, osobe starije od 55 godina te osobe niskog obrazovanja češće koriste televiziju kao glavni izvor informiranja nego muškarci, osobe mlađe od 55 godina te srednje i visokoobrazovani ispitanici. Internet češće koriste mlađi od 35 godina, srednje ili visokoobrazovani te osobe koje se još uvijek školuju.

stradaju u kaznenom djelu. Temeljem empirijski utvrđenih podataka ukazuje se potreba bolje komunikacije policije sa građanima. Dobro je da oko trećine građana ima visok stupanj povjerenja u policiju, no treba se maksimalno angažirati na povećanju tog udjela u populaciji. Većina građana smatra kako je u svrhu održanja reda u njihovu mjestu stanovanja potrebno uspostaviti bližu suradnju i povezanost između lokalnog stanovništva i policije, a čak 91% građana je spremno u budućnosti pomagati policiji ako bude potrebno. Službeno je s policijom u posljednjih godinu dana kontaktirala trećina građana, od kojih većina ocjenjuje te kontakte pozitivnim, jer su im policijski službenici posvetili odgovarajuću pažnju. Kada je u pitanju budući osobni kontakt i susretanje s policijskim službenicima, građani su podijeljenog mišljenja jer bi polovina htjela češće imati priliku za takve kontakte, no druga polovina ne. Procjena uspješnosti policije opada s porastom razine obrazovanja, a građani srednje životne dobi uspješnost ocjenjuju višom nego mlađi i stariji građani. Dvije trećine građana Republike Hrvatske smatra kako su manjak policijskih službenika, loši propisi koji joj daju premalo ovlasti te niske plaće, problemi s kojima se policija suočava. Tek nešto manji broj vjeruje i kako je problem korupcija unutar policije, slaba tehnička opremljenost te neadekvatan sustav obrazovanja policijskih službenika. Nešto više od polovine građana ocjenjuje da policija izvještava javnost objektivno i redovito. Većina građana smatra da bi policija trebala u većoj mjeri informirati javnost, najviše o sigurnosti cestovnog prometa. Policija osobito treba informirati građane o njihovim pravima, posebno kada se radi o žrtvama kaznenog djela te im pomoći u ostvarenju njihovih zakonom garantiranih prava. Učinkovit sustav podrške žrtvama i svjedocima kaznenih djela ključni je element za djelotvoran progon počinitelja kaznenih djela, ali i za puno ostvarenje prava žrtava i svjedoka koja im pripadaju neovisno o potrebama kaznenog pravosuđa. Sve veći zahtjevi građana za učinkovitim pravosuđem, postavljaju i pred policiju obvezu učinkovitog i pravovremenog osiguranja dokaza, koji kod najtežih kaznenih djela najčešće ovise o odazivu svjedoka i žrtava.

LITERATURA

1. Aldrige, W. M. (1992). *Testifying in criminal court: a training program for law enforcement officers*. The Police Chief, 11.
2. Adler, F., Mueller, G., Laufer, W. (2006). *Criminology*. McGraw-Hill, USA.
3. Brnetić, D., Kralj, T. (2009). *Potpora policije procesnim strankama i drugim sudionicima u novom kaznenom postupku sa pregledom iskustava o postupanju policije prema žrtvama i svjedocima*. Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu, (16)2.
4. Damaška, M. (2009). *Prigovori jednoj preširokoj dokaznoj zabrani*. Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu, (16)2.
5. Kaleb, Z. (2009). *Zakon o kaznenom postupku nakon novele iz lipnja 2009*. Pravo i porezi, Zagreb, 9.
6. Krapac, D. (2008). *Zakon o kaznenom postupku i drugi izvori hrvatskog kaznenog postupnog prava*, VII., izmijenjeno i dopunjeno izdanje. Zagreb: Narodne novine.
7. Murphy, P. (1995). *Blackstone's Criminal Practice*: London: Blackstone Press Limited.
8. Pavišić, B. (2006). *Kazneno pravo Vijeća Europe*. Zagreb: Golden marketing.
9. Pavišić, B. (2009). *Novi Zakon o kaznenom postupku*. U: Uvod u novi Zakon o kaznenom postupku, (edukacija za praktičare), radni materijali, urednik Marijan, R. Zagreb: Narodne novine, 1.- 44.

10. Pavišić, B. (2009). *Personalni dokazi i novi Zakon o kaznenom postupku*. U: Uvod u novi Zakon o kaznenom postupku, (edukacija za praktičare), radni materijali, urednik Marijan, R. Zagreb: Narodne novine, 45.- 86.

11. Strahlendorf, H.-R. (1997). *Eingriffsrechte der Polizei*. 12. Auflage, LTS Strahlendorf, Berlin.

12. Tomašević, G., Pajčić, M. (2008). *Subjekti u kaznenom postupku: pravni položaj žrtve i oštećenika u novom hrvatskom kaznenom postupku*. Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu, (15)2.

13. *Nacionalno istraživanje javnog mnijenja o percepciji sigurnosti građana, o postupanju policije, te o suradnji između policije i lokalne zajednice* (2009). GfK Croatia. (http://www.undp.hr/upload/file/219/109555/FILENAME/UNDP_i_MUP__istrazivanje.pdf – 8. 10. 2009.)

14. *Zakon o kaznenom postupku*. NN 152/08. i 76/09. (autorski pročišćeni tekst). Zagreb: Narodne novine.

15. *Zakon o policijskim poslovima i ovlastima*. NN 76/09. Zagreb: Narodne novine.

16. *Zakon o Uredu za suzbijanje korupcije i organiziranog kriminaliteta*. NN 76/09. Zagreb: Narodne novine.

17. *Zakon o državnom odvjetništvu*. NN 76/09. Zagreb: Narodne novine.

18. *Zakon o novčanoj naknadi žrtvama kaznenih djela*. NN 80/08. Zagreb: Narodne novine.

19. *Zakon o zaštiti svjedoka*. NN 163/03. Zagreb: Narodne novine.

Summary

Damir Brnetić

The Analysis of the Legal Regulations Regarding the Legal Status of Victims and Witnesses in the Reformed Criminal Proceedings and the Willingness of Citizens to Cooperate with the Police

Since the beginning of 2009 the new and significantly changed Criminal Procedure Act has become effective. Regarding the structural changes in proceedings, a new and different approach to criminal proceedings is emphasized in the introduction, which becomes a mechanism for the protection of human rights and freedom. A procedural position of a victim, who is introduced as a new procedural participant, has been analyzed. The Act guarantees the procedural rights of a victim, which can especially be seen in the obligations of procedural subjects to make decisions aimed at the protection of witnesses. There are greater possibilities of claims for indemnification and the difference between a victim and an injured party is emphasized. Witnesses continue to have an important role in criminal proceedings, while vulnerable and endangered witnesses receive a more sensitive approach. Police are often the first to have grounds for suspecting that a criminal offence has been committed. That is the reason for special analyses of police procedure towards victims and witnesses, on the basis of legal regulations as well as empirically determined information about the relationship between police and citizens. Empirically determined data are the result of the national opinion poll about the safety and security of citizens, police procedures, and the cooperation between the police and the local community, which was conducted from May to July 2009 in the Republic of Croatia.

Key words: criminal proceedings, victim, witness, police.